

9)

GÖTEBORG

Torslanda 170

Högen

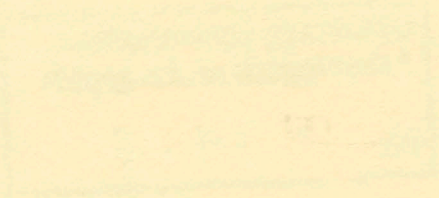
Boplats äldre stå

Fyndrapporter 1980-81

**Göteborgs stadsmuseum
Arkeologisk arkivrapport**

Nr 1979:2

Ark. Ark. Gbg. Kom.

TORSLANDA 170, HÖGEN BOPLATS, ÄLDRE STENÅLDER

Ett överlagrat boplatsoområde, ca 25x15 m (NO-SV). Boplatsen kan geologiskt dateras till strax före 7000 f Kr. Fynden motsäger inte den geologiska dateringen.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Läge: Högen 1:42, ny beteckning 29:42, Torslanda, Göteborg.

Grävningssorsak: Planerad gångväg.

Grävningstid: 11-15 juni 1979.

Antal timmar i fält: 152 arkeologtimmar, 16 maskintimmar.

Undersökt yta: Inom det 800 kvm stora undersökningsområdet grävdes 37 meterrutor.

Platsledare: Ulf Hultberg.

NATURVETENSKAPLIGA BESTÄMNINGAR

C14-analyser har utförts av Laboratoriet för isotopgeologi, Naturhistoriska riksmuseet, Stockholm (Exkurs 2). En pollenanalys var planerad, men kunde inte fullföljas då pollen saknades.

TOPOGRAFI (fig 1-2, 8 och 9)

Undersökningen omfattade södra delen (ca 25x15 m) av det tidigare undersökta boplatsoområdet. Detta beskrivs i undersökningsrapporten (Knutsson 1978). "Boplatsen ligger i norra kanten av Tumledalen på västra Hisingen. Den utgörs av en mot söder svagt sluttande åkermark som i söder avslutas av mindre berghällar ute på en plåtå. Nedanför denna finns en brant bergssluttning som möts av plan mark 10 m längre ner. Längs med hela den östra begränsningen löper en mindre bergsrygg. I väster utgörs begränsningen av en bergknalle vars förlängning åt norr markerar den totala västbegränsningen. Den norra begränsningslinjen ligger på öppen åkermark. Markytan är nu bevuxen med kraftigt gräs och har ett tätt björkslybestånd i den nordöstra delen. Undersökningsområdet är 100x50 m och har ett högsta nivåvärde med ca 20 m över havet i norr och ett lägsta, ca 18 m över havet i söder".

TIDIGARE FYND

På undersökningsområdet har tidigare plockats fynd av amatörarkeologen John Bunyan Johansson (GAM inv nr 49260:1-5, 68681-68683). Därtill kommer de fynd som gjordes vid undersökningen 1977 (Knutsson 1978).

ARBETSBESKRIVNING

Boplatsen provundersöktes 1977 med provgropar (Knutsson 1978). Då avgränsades ett ca 800 kvm stort område där ytterligare undersökning erfordrades.

Den överlagrade boplatsen låg på ca 1 m djup under markytan. Huvuddelen av lagren ovan boplatsen bortschaktades

med maskin. Resterande 0,2-0,4 m sandlager omedelbart över fyndlagret grävdes för hand.

Undersökningen genomfördes med 37 meterrutor (fig 2) som lades ut där fyndkoncentrationen verkade störst och med avsikt att försöka begränsa boplatsens sträckning. I områdets södra del sparades en profil.

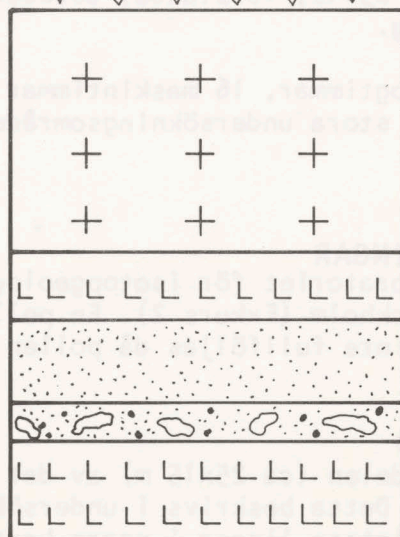
GRÄVNINGSIAKTTAGELSER

Lagerföljden på boplatsen var en s k typisk transgressionsföljd. Inledningsvis så kan meterruta 34 (M34, fig 2) stå som exempel för lagerföljden.

M34

19 mö.h. SO ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ NV

SKALA 1:20

Matjord (obestämnd mylla)
(lager 1)

Postglacial lera
(lager 2)

Postglacial sand
(lager 3)

Stenig grusig sand (fyndskiktet)
(lager 4)

Senglacial lera
(lager 5)

Det framgår av denna rutas lagerföljd att underst fanns senglacial lera. På leran låg stenig, grusig sand som närmast kan betraktas som klapperstensbildning. Det var i denna klapper som fynden förekom, vilket tyder på att boplatsen legat på denna nivå. Klappern övergick uppåt till sand som i sin tur överlagrades av postglacial lera.

Lagerföljden är klassisk i Göteborgsområdet och har tolkats av både arkeologer och geologer. Tolkningen har skett genom att man ansett att grövre sediment avsätts i lågvatten medan finare sediment avsätts i högvatten.

I detta fall innebär det att den understa leran är avsatt under en tid då havet stod högt över platsen medan klappern är bildad alldeles vid strandkanten.

Över klappern låg den finkornigare sanden vilken har bildats vid en havsytehöjning som måste ha kulminerat när den översta leran bildades.

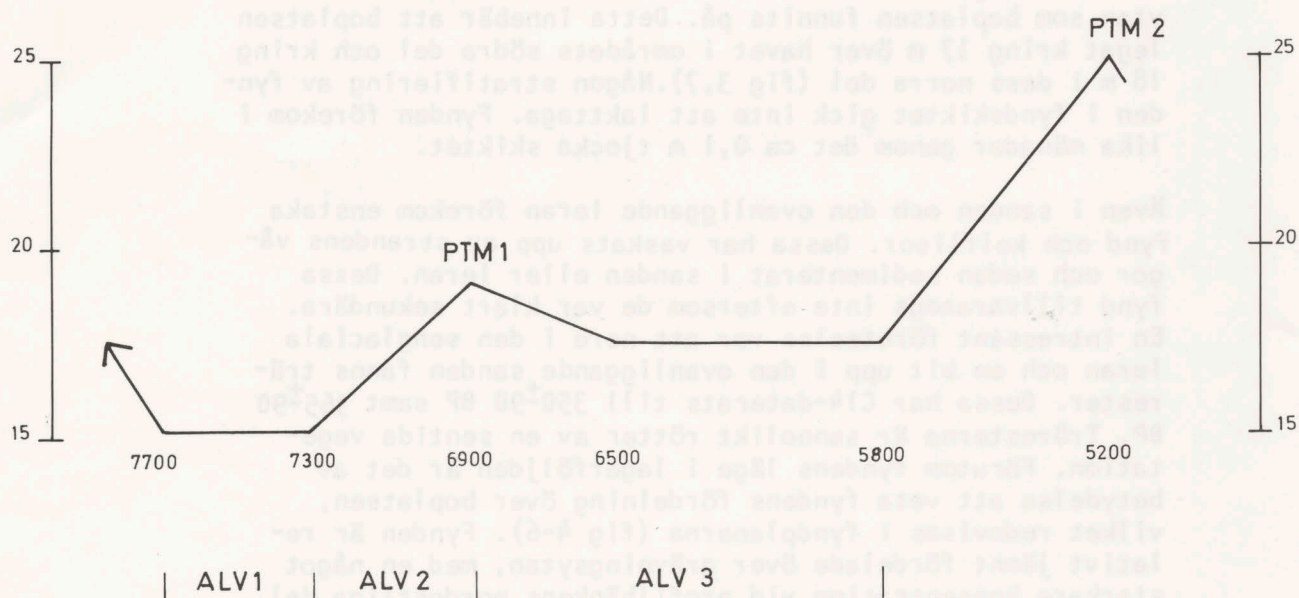
Det är alltså den steniga grusiga sanden eller klappern som

tilldrar sig största intresset eftersom den motsvarar markytan som boplatsen funnits på. Detta innebär att boplatsen legat kring 17 m över havet i områdets södra del och kring 18 m i dess norra del (fig 3,7). Någon stratifiering av fynden i fyndskiktet gick inte att iakttaga. Fynden förekom i lika mängder genom det ca 0,1 m tjocka skiktet.

Även i sanden och den ovanliggande leran förekom enstaka fynd och kolflisor. Dessa har vaskats upp av strandens vågor och sedan sedimenterat i sanden eller leran. Dessa fynd tillvaratogs inte eftersom de var klart sekundära. En intressant förekomst var att nere i den seneglaciala leran och en bit upp i den ovanliggande sanden fanns trärester. Dessa har C14-daterats till 350 ± 90 BP samt 365 ± 90 BP. Träresterna är sannolikt rötter av en sentida vegetation. Förutom fyndens läge i lagerföljden är det av betydelse att veta fyndens fördelning över boplatsen, vilket redovisas i fyndplanerna (fig 4-6). Fynden är relativt jämnt fördelade över grävningssytan, med en något starkare koncentration vid profilbänkens nordostliga del. Dessutom framgår det att fynden till största delen finns i grävningssområdets centrala delar då mest i dess längdriktning. Boplatsområdets troliga storlek kan grovt anges till 25x15 m (NO-SV). Åt sydväst begränsas området av meterruta 1 (M1) eller meterruta 2 (M2) genom den ringa fyndmängden (fig 2,4-6). Även klappern upphör här (fig 3). I nordost begränsas området någon meter norr om meterruta 33 (M33), där den postglaciala leran låg direkt an mot den seneglaciala leran. Detta innebär att området där varit mindre lämpat för bosättning. Det senare antagandet stöds också av provgrupornas ringa fyndmängd (Knutsson 1978). Naturligtvis kan boplatsen ha förflyttats något genom att det stigande havet har rört om vid strandkanten, men områdets plana topografi har dock motverkat en större förflyttning.

Lagerföljden kring fyndskiktet och den ovanliggande sanden var delvis mer komplicerad än vad som beskrivits (fig 3). Mellan fyndskiktet och sanden låg det i meterrutorna 2,3,5,6 och 27 en lera eller en lerig sand (lager 4). Den ovanliggande sanden var genomgående grå förutom i anslutning till området kring den leriga sanden där även gula stänk förekom. I meterruta 6 (M6) var detta tydligast (fig 7), där underdelen av sanden var gul. Den gula färgen kan endast förklaras som en järnutfällning, en anrikning. Eftersom en anrikning förutsätter luftens inverkan så betyder det att platsen varit ovanför havsytan. Det är inte orsakat av stigande och sjunkande grundvattenytan och gleibildning. Detta måste ha skett efter att boplatsen varit bebodd, eftersom det ligger en lera eller lerig sand (lager 4) mellan den anrikade sanden och fyndskiktet (lager 5).

Med kännedom om strandförskjutningskurvan i Göteborgsområdet, som återges här nedan, kan följande troliga förklaring ges:

Kurvan baserar sig på Mörners arbeten (Mörner 1969). Den är även publicerad i "Dateringshjälpreda för överlagrade boplatser i Göteborgstrakten" och återges här med en del smärre justeringar (Cullberg 1974).

Boplatsen som alltså låg kring 17 m över havet har i början av den postglaciala transgressionen dränkts av det stigande havet (ALV 2). Under den första transgressionstoppen (PTM 1) har leran och den leriga sanden avlagrats (lager 4). Därefter har under följande regression (ALV 3) den understa anrikade delen av sanden avlagrats. Området har därefter varit markyta fram till omkring 5800 f Kr. Under denna tid har alltså delar av sanden och den leriga sanden anrikats med järnutfällningar. Sedan har åter en transgression inträffat som fört havsytan upp till ca 25 m över nuvarande nivå (PTM 2). Det är under denna senare transgression som huvuddelen av sanden (lager 3) och den ovanliggande postglaciala leran har avsatts (lager 2).

Det förekommer en viss oenighet bland forskare som Persson (Persson 1973) och Mörner om hur långt ner havsytan gick under ALV 3. Persson anser ej lägre än 18 m, medan Mörner anser omkring 17 m. Undersökningen av Toroslånda 170 visar att denna regression måste ha nått ner till minst 17 m över havet.

Det som är intressant för dateringen av boplatsen är, med tanke på ovanstående förklaring, att den måste varit bebodd före 6900 f Kr (=PTM 1).

UTVÄRDERING OCH DATERING

Överlagrade boplatser är i Sverige vanligast på västkusten. Det är annars mer normalt att boplatserna ligger nästan direkt under humustäcket. Detta medför att boplatserna vanligtvis är relativt oskyddade för oxiderande processer samt av senare tiders aktiviteter såsom exempelvis odling.

När det gäller överlagrade boplatser så ligger de ibland skyddade under relativt mäktiga sediment och det finns då större chanser att hitta orörda och välbevarade spår av den förhistoriska människan. Sekundära förändringar som att boplatserna kan ha blivit omörda vid t ex havsöversvämningar måste dock tas med i beräkningen.

I Göteborgsområdet finns flera klart överlagrade boplatser undersökta. De mest kända av dessa är Sandarna (Alin m fl 1934) och Bua Västergård (Wigforss m fl 1972).

En genomgång av ett antal överlagrade boplatser avseende boplatsernas exponering, strandläge samt datering och dateringsgrund har gjorts. Denna visar att boplatserna ligger vid strandlinjer som har varit 15-23 m över nuvarande nivå. De dateras till 8000-5000 f Kr och deras exposition har varit sydlig, östlig eller västlig. Det är endast Sandarna och Bua Västergård som har en nordlig exposition. Typiska fynd är bl a lancettmikroliter, kärnyxor och koniska kärnor. (Jfr Cullberg 1972).

Två överlagrade boplatser, Gottskär och Västra Hagen, som ligger söder om Göteborg har en lägre strandlinje än de övriga boplatserna (Fredsjö 1953).

För boplatserna To 170 gäller att det någon gång, strax före 7000 f Kr (7100-7000 f Kr) har bott ett jakt- och fiskefolk invid stranden. Några spår av hyddor, eldstäder eller liknande hittades dock inte. Boplatsernas utsträckning har troligen varit 25x15 m (NO-SV). De har valt en svagt lutande sydsluttning till bosättning. Boplatserna har legat väl skyddad genom omgivande berg och åt havet har den skyddats av några små bergsryggar. Boplatserna har legat svagt nedsänkt bakom dessa små bergsryggar och söder därom har det varit en lodrätt stupande strand där havsdjupet nästan omedelbart varit 10 m. En bra plats för fiske.

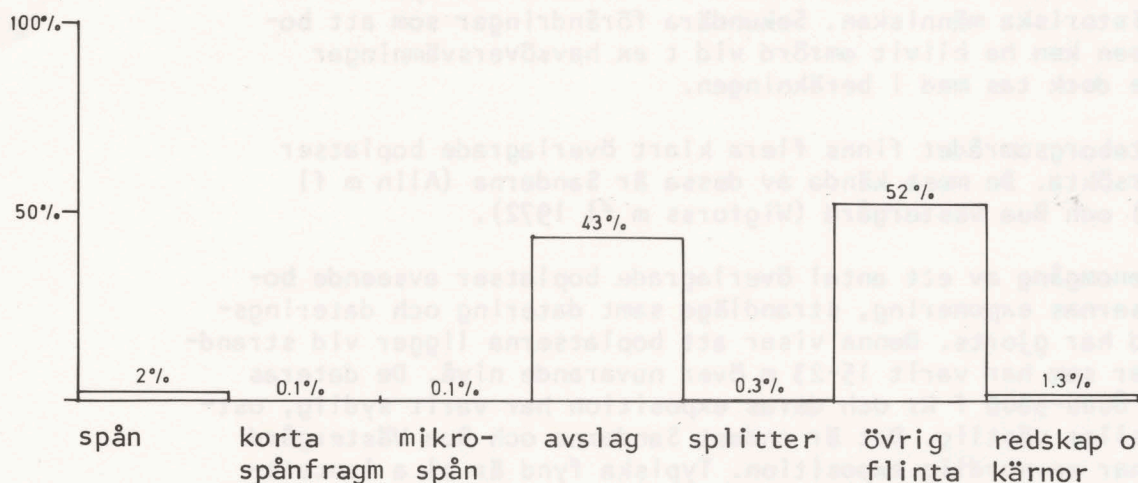
Genom pollenundersökning av Torslanda 172 som är samtida med Torslanda 170 och som ligger 30-40 m öster om denna, vet vi att miljön vid stranden utgjordes av hasselbestånd och sten-söta (Hultberg 1978).

Om det hade kunnat gå att göra en pollenanalys av Torslanda 170 så hade den varit intressant att jämföra med Torslanda 172. Men pollen saknades i de prover som togs, beroende på det höga grundvattnet.

FYNDBESKRIVNING

Fynden sorterades enligt Sorteringsschema för flinta (Andersson m fl 1978). Den procentuella fördelningen av fynden kan avläsas i diagrammet. Avlagen och den övriga flintan dominerar. 1,3 % av materialet utgörs av redskap och kärnor, där kärnorna utgör drygt hälften. Jämfört med andra stenåldersboplatser som undersökts samma år exempelvis Styrö 114 och Västra Frölunda 339 (Hultberg 1979) kan det konstateras en något låg procentandel av korta spånfragment, mikrospån och splitter. Detta bör ha sin orsak i de svåra utgrävningsförhållandena då den vatten-

mättade jorden inte gick att sålla. Det mindre flintmaterialet kom därför till del att ligga kvar i dumphögarna.

Bland redskapen fanns ett fragment av en *kärmyxa*, där nackändan var avslagen (fig 10). *Spetsarna* utgjordes av 3 lancettmikroliter, 1 tångespets samt 2 övrig retuscherade spetsar, varav den ene var gjord av ett spån medan den andre var av ett avslag (fig 11-14). De 2 *skrapor* som fanns i fyndmaterialet var av typen spånskrapa A, d v s ett spån som är retuscherat i ena änden (fig 15). 1 *kniv* gjord av ett grovt avslag fanns (fig 16) liksom 3 *spån med retusch* och 2 *avslag med retusch*. Bland *kärnorna* och *kärnfragmenten* fanns 1 konisk kärna med en plattform (fig 17), 6 övriga kärnor med en plattform, 11 övriga kärnor samt 4 sidofragment.

I fyndskiktet fanns både svallade och osvallade flintor, varav en del även var patinerade.

Förutom flintorna förekom det i den sen-glaciala leran och i underdelen av den ovanliggande sanden trädrester som tillvaratogs för C-14 analys.

SAMMANFATTNING

På västra delen av Hisingen i Göteborgs kommun undersöktes en överlagrad boplats. Boplatsen låg i en sydsluttning på ett höjdområde (fig 1-2). Åt söder avgränsades boplatsområdet av en ca 10 m djup bergssluttning vilken skiljde det nämnda höjdområdet från det söder härom liggande slättområdet. Boplatsen har legat väl skyddad mellan berg och med stranden i söder. Havsdjupet intill stranden har varit nästan omedelbart 10 m. Boplatsens sträckning kan ungefär anges till 25x15 m (NO-SV). Boplatsen var belägen på ett grovt strand-sediment, närmast klapper. Fynden som förekom i detta sediment var bl a 1 kärnyxa, 3 lancettmikroliter, 1 tångespets, 2 övrigt retuscherade spetsar, 2 spånskrapor, 1 kniv samt 1 konisk kärna (fig 10-17). Boplatsen har genom sin nivå, omkring 17-18 m över havet och lagerföljd, kunnat dateras till strax före 7000 f Kr (~7100 f Kr). Fynden stöder denna uppfattning.

SUMMARY

In the western part of the island of Hisingen in the City of Gothenburg, an overlaid settlement was investigated. The settlement was situated on a southern slope in a hilly area (figs. 1-2). To the south the site is limited by a hill-slope with an elevation of some 10 metres, which separates the hilly area from the plains to the south. The settlement occupied a well-sheltered position between hills and had the shore on the south side. The depth of the sea by the shore was 10 metres almost at once. The extent of the settlement was approximately 25 by 15 metres (NW-SW). It was situated on a coarse fluvial outwash, almost shingle. The finds which were made in this sediment included 1 core-axe, 3 lanceolate microliths, 1 tanged point, 2 unclassified points, 2 blade scrapers, 1 knife, and 1 conical core (figs. 10-17). The location of the settlement at about 17-18 metres above sea-level and the stratification date the occupation to just before 7000 B.C. (7100 B.C.). The finds support this date.

Ulf Hultberg

LITTERATURLISTA:

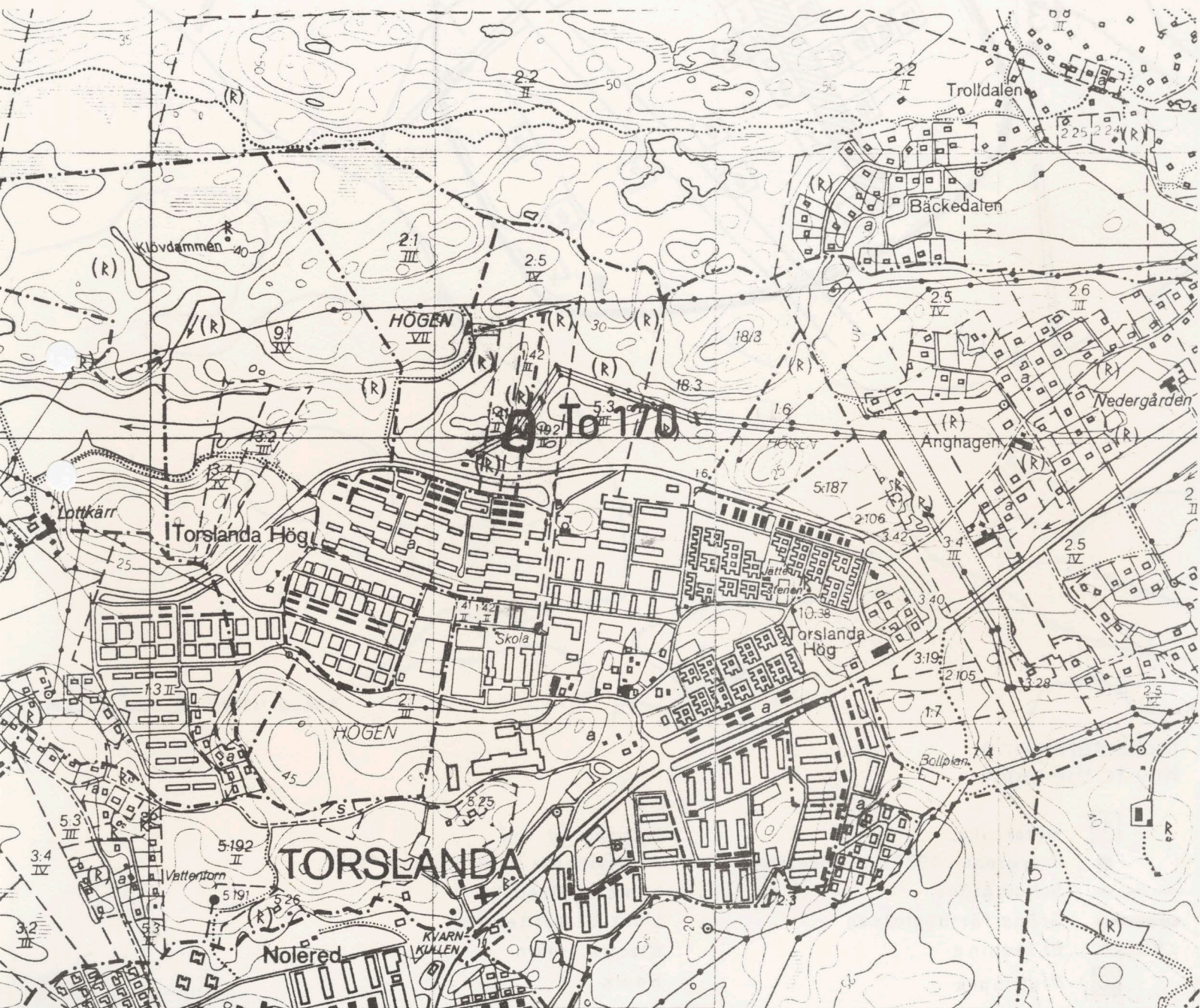
- Alin, J. Strandlinjens läge i Göteborgstrakten vid slutet av den sen-glaciala landhöjningen. Göteborgs Kungl Vetenskaps- och Vitterhetssamhälles Handlingar. Ser B Band 4, N:o 2. Göteborg 1934.
- Alin, Niklasson, Thomasson. Stenåldersboplatsen på Sandarna. Göteborg 1934.
- Andersson, S., Rex-Svensson, K., Wigforss, J. Sorteringsschema för flinta. Fyndrapporter 1978. Göteborg 1978.
- Cullberg, C. Dateringshjälpreda för överlagrade boplatser i Göteborgstrakten. Göteborg 1974.
- Cullberg, C. Förslag till västsvensk mesolitisk kronologi. Göteborg 1972.
- Fredsjö, Å. Studier i västsvenskt äldre stenålder. Göteborg 1953.
- Hultberg, U. En pollenanalys av boplatsen Torslanda 172. Fyndrapporter 1978. Göteborg 1978.
- Hultberg, U. Styrso 114, Brännö och Västra Frölunda, Önnered. Fyndrapporter 1979. Göteborg 1979.
- Knutsson, K. Högen, Torslanda 170. Fyndrapporter 1978. Göteborg 1978.
- Mörner, N. The Late Quaternary History of the Kattegatt Sea and the Swedish West Coast. SGU Ser C nr 640. Årsbok 63 nr 3. Stockholm 1969.
- Niklasson, N. Gottskär. Studier i nordisk arkeologi 8. Göteborg 1973.
- Persson, G. Postglacial Transgressions in Bohuslän, South-Western Sweden. SGU, Årsbok 67. nr 3. Stockholm 1973.
- Wigforss, J., Lepiksaar, J., Wedel, P. Stenåldersboplatsen Bua Västergård, Göteborg. Rapport över arkeologisk, zoologisk och geologisk undersökning. Göteborg 1972.

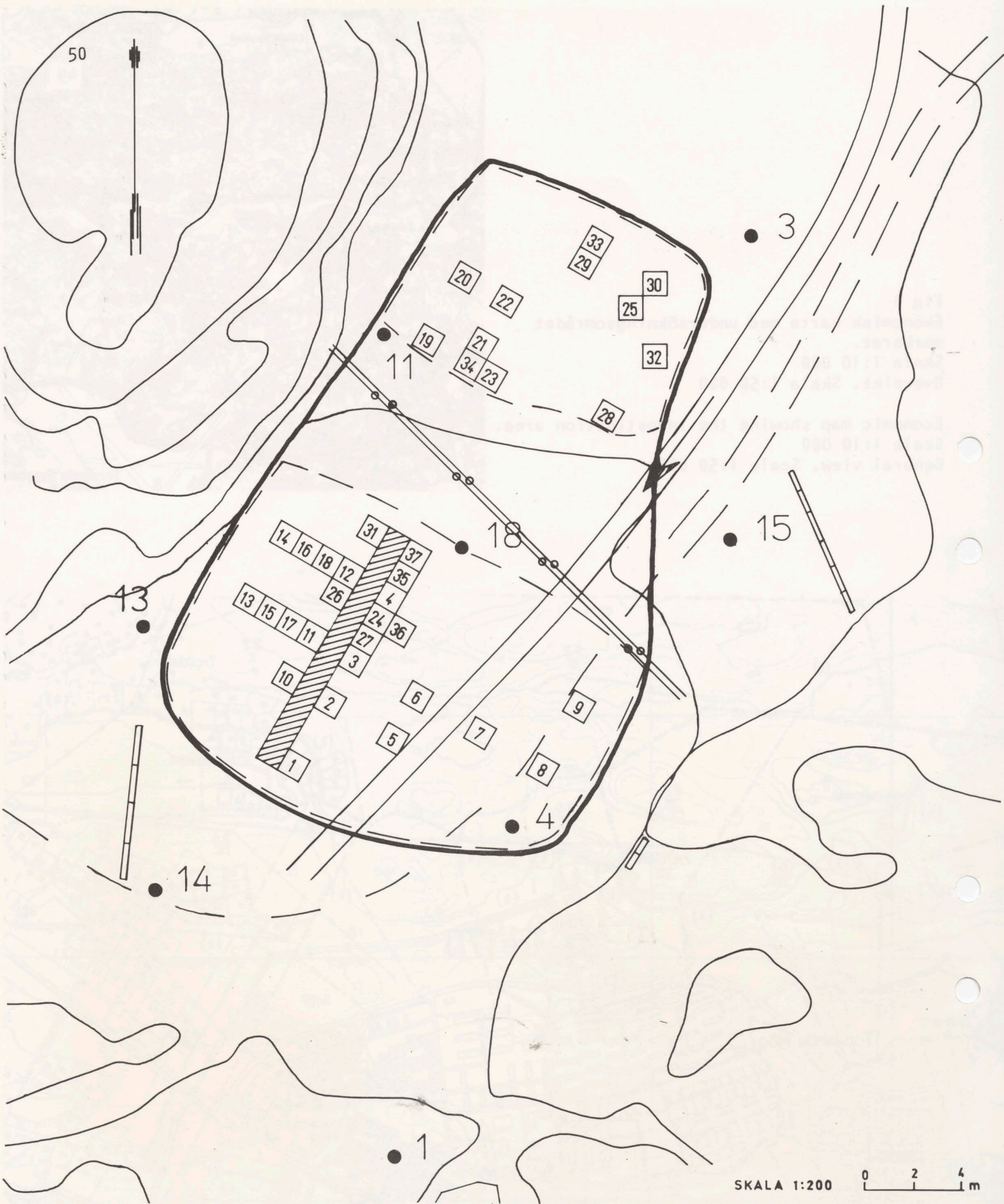

Fig 1
 Ekonomisk karta med undersökningsområdet
 markerat.
 Skala 1:10 000
 Översikt. Skala 1:50 000

Economic map showing the investigation area.
 Scale 1:10 000
 General view. Scale 1:50 000

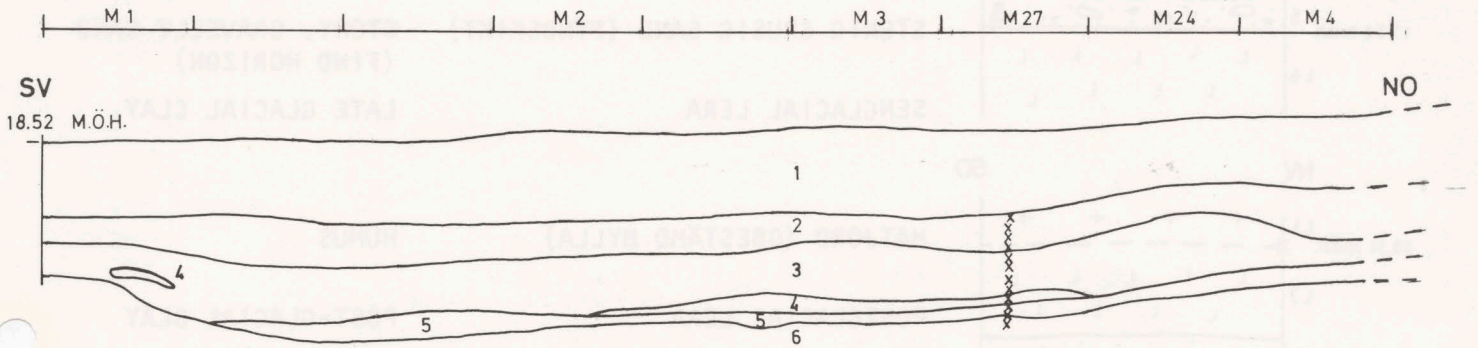
Teckenförklaring
Key to the signs

- 1 Meterruta.
- Provgropar 1977 års undersökning.
- Schaktgräns
- Gräns för boplatzen
- El ledning
- ▨ Profilbänk

- Squares of 1m².
- Trial-pits, the excavation of 1977.
- Limit of trench
- Limit of settlement
- Electric main
- Baulk

SKALA 1:200 0 2 4
1 m

To 170 PROFIL SECTION

SKALA 1:50

FIG 3

1. MATJORD	HUMUS
2. POSTGLACIAL LERA	POST-GLACIAL CLAY
3. POSTGLACIAL SAND	POST-GLACIAL SAND
4. LERIG SAND	CLAYEY SAND
5. STENIG GRUSIG SAND KLAPPER	STONY GRAVELLY SAND and SHINGLE
6. SENGLACIAL LERA	LATE GLACIAL CLAY
X. POLLENPROV	POLLEN SAMPLE

FYNDPLANER
PLAN OF FINDS

AVSLAG
WASTE FLAKES OF
FLINT

REDSKAP OCH KÄRNOR
TOOLS AND CORES

ÖVRIG FLINTA
MISCELLANEOUS FLINT

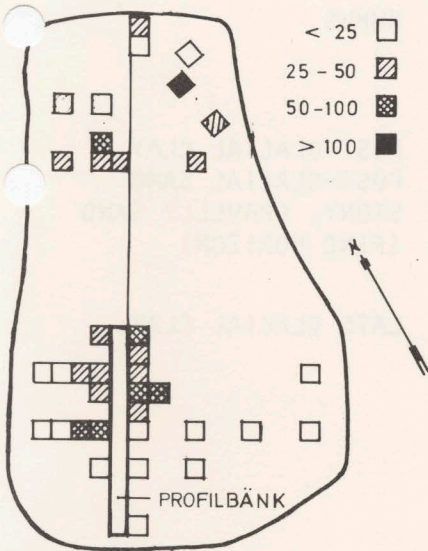

FIG 4

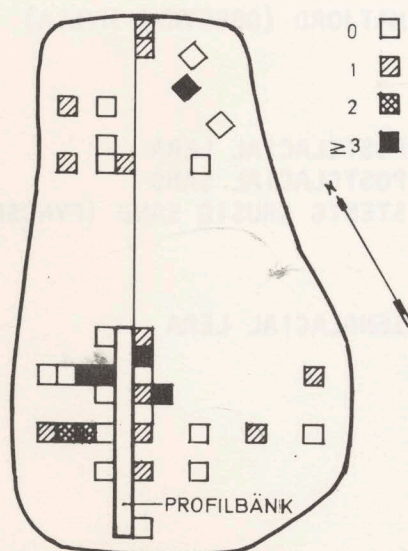

FIG 5

SKALA 1:400

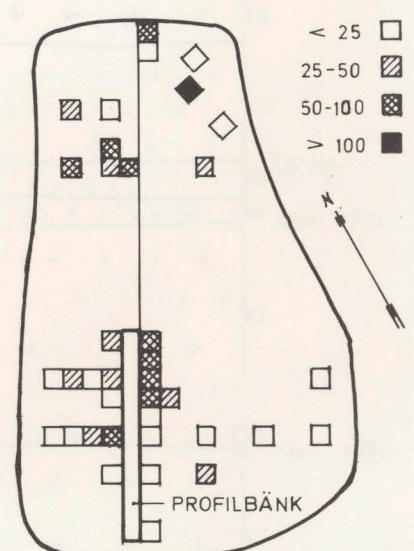
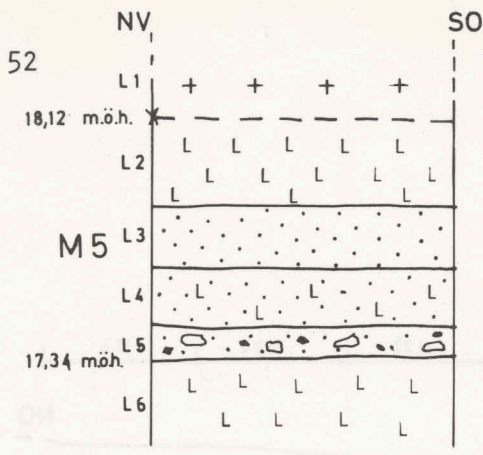

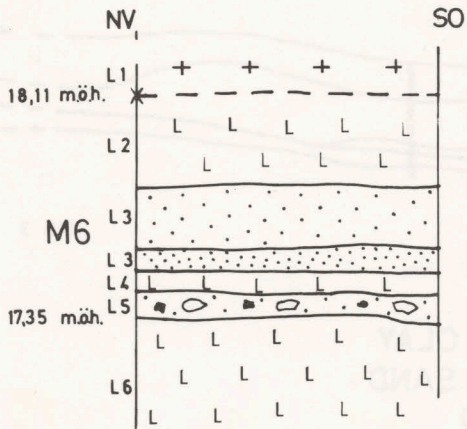
FIG 6

To 170. Meterrutor. Profiler

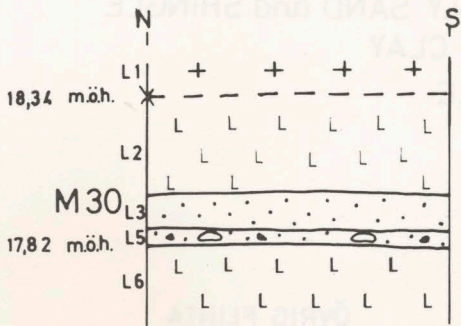
Metre squares. Sections

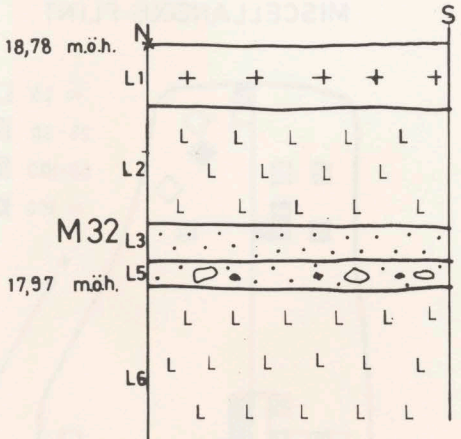
MATJORD (OBESTÄMD MYLLA)	HUMUS
POSTGLACIAL LERA	POST-GLACIAL CLAY
POSTGLACIAL SAND	POST-GLACIAL SAND
POSTGLACIAL LERIG SAND	POST-GLACIAL CLAYEY SAND
STENIG GRUSIG SAND (FYNSKIKT)	STONY, GRAVELLY SAND (FIND HORIZON)
SENGLACIAL LERA	LATE GLACIAL CLAY

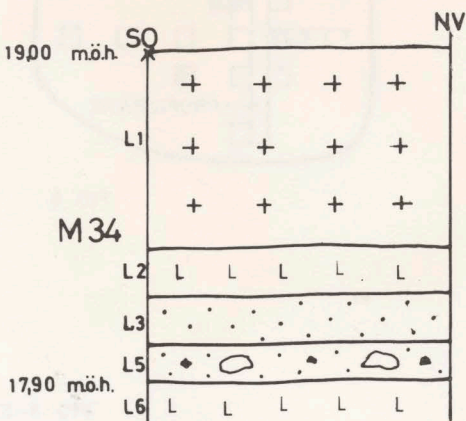
MATJORD (OBESTÄMD MYLLA)	HUMUS
POSTGLACIAL LERA	POST-GLACIAL CLAY
POSTGLACIAL SAND	POST-GLACIAL SAND
POSTGLACIAL SAND (ANRIKAD)	POST-GLACIAL SAND (ENRICHED)
POSTGLACIAL LERA	POST-GLACIAL CLAY
STENIG GRUSIG SAND (FYNSKIKT)	STONY, GRAVELLY SAND (FIND HORIZON)
SENGLACIAL LERA	LATE GLACIAL CLAY

MATJORD (OBESTÄMD MYLLA)	HUMUS
POSTGLACIAL LERA	POST-GLACIAL CLAY
POSTGLACIAL SAND	POST-GLACIAL SAND
STENIG GRUSIG SAND (FYNSKIKT)	STONY, GRAVELLY SAND (FIND HORIZON)
SENGLACIAL LERA	LATE GLACIAL CLAY

MATJORD (OBESTÄMD MYLLA)	HUMUS
POSTGLACIAL LERA	POST-GLACIAL CLAY
POSTGLACIAL SAND	POST-GLACIAL SAND
STENIG GRUSIG SAND (FYNSKIKT)	STONY, GRAVELLY SAND (FIND HORIZON)
SENGLACIAL LERA	LATE GLACIAL CLAY

MATJORD (OBESTÄMD MYLLA)	HUMUS
POSTGLACIAL LERA	POST-GLACIAL CLAY
POSTGLACIAL SAND	POST-GLACIAL SAND
STENIG GRUSIG SAND (FYNSKIKT)	STONY, GRAVELLY SAND (FIND HORIZON)
SENGLACIAL LERA	LATE GLACIAL CLAY

Lager = L

SKALA 1:25

Fig 8

Den överlagrade boplatsen ute på platån i söder. Från nordväst. Foto: K Knutsson

The overlaid settlement on the plateau to the south. View from the north-west.
Photo: K Knutsson

B 9154

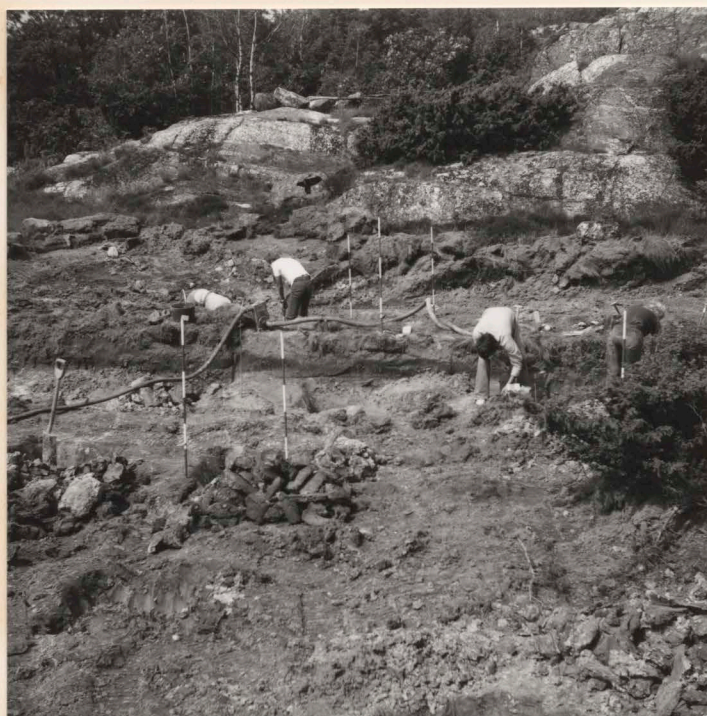
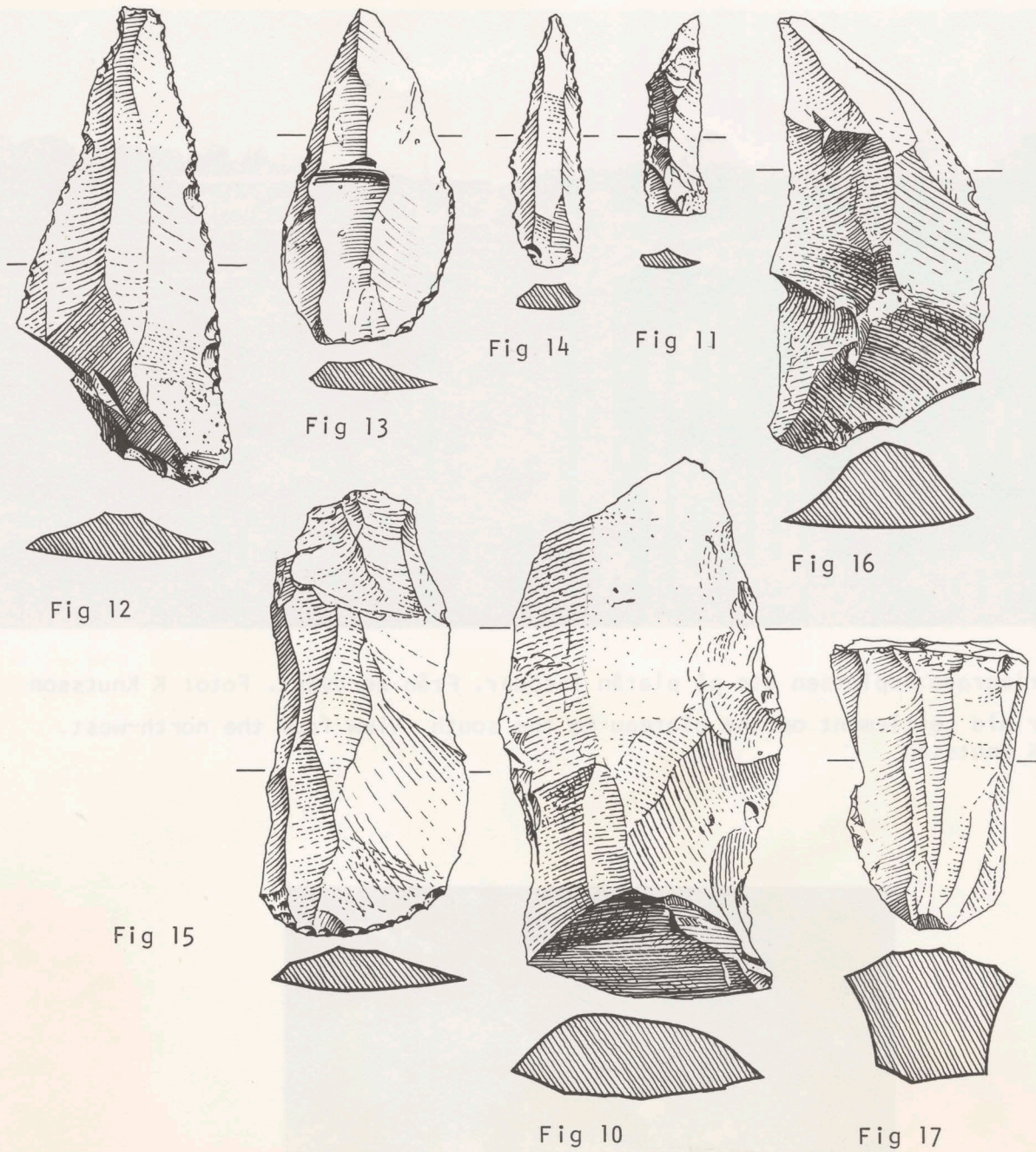

Fig 9
Arbetsbild från öster.

Work in progress. View from the east.

B 10075

Fig 10	Kärnyxa, fynd 17	Fig 10	Core axe, find 17
Fig 11	Lancettmikrolit, fynd 17	Fig 11	Lanceolate microlith, find 17
Fig 12	Tångespets, fynd 7	Fig 12	Tanged point, find 7
Fig 13	Övrig retuscherad spets, fynd 34	Fig 13	Unclassified point, find 34
Fig 14	Övrig retuscherad spets, fynd 37	Fig 14	Unclassified point, find 37
Fig 15	Enkel spånskrapa, fynd 18	Fig 15	Single-edged blade scraper, find 18
Fig 16	Kniv, fynd 23	Fig 16	Knife, find 23
Fig 17	Konisk kärna med en plattform, fynd 28	Fig 17	Conical unipolar core, find 28

Skala 1:1